

УДК 349.2

К.П. Чорна,
*здобувач Східноукраїнського національного
університету імені Володимира Даля*

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ БЕЗПЕКИ ТА ГІГІЄНИ ПРАЦІ

Статтю присвячено дослідженню напрямів удосконалення механізму забезпечення правового регулювання безпеки та гігієни праці. В процесі дослідження визначено недоліки правового регулювання організації безпеки праці на виробництві; проаналізовано, який регулятивний вплив чинять правові акти на правові відносини у сфері безпеки та гігієни праці; визначено шляхи удосконалення механізму забезпечення правового регулювання безпеки та гігієни праці.

Ключові слова: механізм забезпечення, правове регулювання, безпека та гігієна, праця.

На шляху економічного та соціального розвитку України, керівництвом держави встановлено пріоритетні завдання, що спрямовані на формування безпечного та здорового виробничого середовища, які мінімізують ризики виробничого травматизму, професійних захворювань і аварій на виробництві. Тобто, політика держави передбачає формування такого середовища, яке сприяє поліпшенню умов праці трудового потенціалу України. Проте, будь-яка правова політика є ефективною у випадку, якщо вона базується на постулатах правової системи. Приписи, що містяться у Конституції України щодо права кожного на безпечні та здорові умови праці, не тільки конкретизують право на працю, а й висувають певні нормативні вимоги до умов праці, які повинні відповідати вимогам безпеки та гігієни.

Питання механізму забезпечення правового регулювання безпеки та гігієни праці досліджували такі вчені, як В.М. Андріїв, Г.В. Атаманчук, М.Г. Александров, Н.Б. Болотіна, М.Д. Бойко, В.Я. Бурак, В.С. Венедиктов, М.В. Вітрук, Л.Я. Гінзбург, І.О. Гуменюк, В.В. Жернаков, О.Д. Зайкін, О.В. Зайчук, С.О. Іванов, М.І. Іншин, Я.Л. Кисельов, А.М. Курінний, Д.О. Карпенко, Р.З. Лівшиць, Л.І. Лазор, Н.Н. Нижник, П.Д. Пилипенко, О.С. Пашков, С.М. Прилипко, В.Ф. Погорілко, О.І. Процевський, В.Г. Ротань, П.М. Рабінович, О.Ф. Скакун, Н.М. Хуторян, Г.І. Чанишева, І.І. Шамшина, О.М. Ярошенко та ін.

Метою статті є дослідження напрямів удосконалення механізму забезпечення правового регулювання безпеки та гігієни праці. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання: визначити недоліки правового регулювання організації безпеки праці на виробництві; проаналізувати, який регулятивний вплив чинять правові акти на правові

відносини у сфері безпеки та гігієни праці; визначити шляхи удосконалення механізму забезпечення правового регулювання безпеки та гігієни праці.

Юридичною догмою є визначення, що предмет правового регулювання будь-якої правової галузі становлять суспільні відносини, які нею регулюються. Отже, за допомогою правового регулювання суспільних відносин здійснюється процес встановлення і організація реалізації прав і юридичних обов'язків суб'єктів суспільних відносин. Виключно нормативні положення надають учасникам цих відносин певні права й обов'язки, та визначають обсяг цих прав та обов'язків. В силу встановлення нормативного регулювання діяльності держави, суспільні відносини за її участю, в особі державних органів, стають правовими відносинами. Правове регулювання є державним регулюванням, адже: правове регулювання здійснюється за допомогою загальнообов'язкових норм, які завжди виходять виключно від держави, що надає нормам статус загальнообов'язкових юридичних норм; правові норми передбачають можливість використання примусової сили держави; правове регулювання пов'язане з дією певного механізму, що охоплює всю сукупність юридичних засобів [1, с.323-324].

П.Е. Недбайло та В.М. Горшеньов вважають, що з метою закріплення законності та правопорядку, діяльність державних органів повинна бути організована так, щоб вона відображалась у певних правових формах, тобто за задалегідь встановленими правилами, які визначають порядок діяльності цих органів [2, с.9–11]. Але, окремі приписи закону, навіть чітко сформульовані, іноді залишаються безрезультатними або використовуються недостатньо ефективно [3].

В сфері безпеки та гігієни праці також існують окремі недоліки щодо стану правового регулювання. Так, Г.В. Лесенко вважає недосконалий стан організації безпеки праці на виробництві, що має прояв у заощаджуванні на навчанні персоналу служб охорони праці, слабкої організації і координації спільної роботи з формування ефективної системи управління охороною праці [4, с. 232]. Правознавці О.І. Амоша, О.Ф. Новікова та В.І. Крот наголошують на низькому рівні взаємодії регіонального та галузевого управління охороною праці з системою державного управління [5, с.244].

Розглянемо, на прикладі деяких правових актів у сфері безпеки та гігієни праці, який регулятивний вплив вони чинять на правові відносини.

Так, діючим Порядком проведення розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві [6 (п.11)] визначено перелік осіб, що мають входити до складу комісії із розслідування нещасного випадку: посадова особа, на яку роботодавцем покладено виконання функцій з охорони праці, представник Фонду та представник первинної профспілки та інші особи, перелік яких не визначений. Голова комісії зобов'язаний запросити до співпраці потерпілу особу [6 (п.11)]. Проте, уповноважена потерпілим особа не входить до складу комісії. Порядком передбачено, що потерпілий має право брати участь у її засіданнях, має право

давати відповідні пояснення в усній і письмовій формі та одержувати від голови комісії інформацію про хід проведення розслідування.

Держава дозволяє роботодавцям приймати працівників на роботу тільки за умови дотримання низки вимог до організації робочого місця, використовуваної технології, обладнання та матеріалів. Але, організація розслідування нещасних випадків довірена саме роботодавцю, а, представник потерпілого до переліку осіб, які мають право на особисту участь у розслідуванні нещасного випадку, що відбувся з потерпілим, не входить. Вважаємо, що відсутність уповноваженої потерпілим особи у складі комісії, підвищує ступінь упередженості з боку роботодавця у розслідуванні нещасного випадку. Враховуючи це, пропонуємо внести зміни до п. 11 Порядку розслідування нещасних випадків, а саме абзац 1 вказаного пункту викласти в наступній редакції: «До складу комісії входять керівник (спеціаліст) служби охорони праці або посадова особа, на яку роботодавцем покладено виконання функцій з охорони праці (голова комісії), уповноважена потерпілим особа ..(далі за текстом)».

Ст. 13 Закону України «Про охорону праці» передбачено, що роботодавець зобов'язаний створити на робочому місці умови праці відповідно до нормативно-правових актів, з цією метою організовує проведення атестації робочих місць на відповідність нормативно-правовим актам з охорони праці, та за їх підсумками вживає заходів до усунення небезпечних і шкідливих для здоров'я виробничих факторів. Тобто, якщо виходити із змісту вказаної статті, то можна визначити, що мета атестації – приведення умов праці у відповідність з державними нормативно-правовими актами охорони праці. Проте, Порядком проведення атестації робочих місць за умовами праці [7], зокрема п. 2 визначено, що основна мета атестації полягає у регулюванні відносин між власником або уповноваженим ним органом і працівниками у сфері реалізації права на здорові й безпечні умови праці, пільгове пенсійне забезпечення, пільги та компенсації за роботу у несприятливих умовах. Як бачимо, фактично, атестація проводиться для встановлення компенсацій працівникам, зайнятих на шкідливих і небезпечних роботах, а ніяк не для поліпшення умов праці згідно з державними нормативно-правовими актами охорони праці. Атестація робочих місць за умовами праці, маючи перше призначення – створення безпечних умов праці, фактично використовується як інструмент призначення компенсацій, пільг, пенсій. Якщо атестація має виключно компенсаційну функцію, то слід внести зміни до діючого Закону України «Про охорону праці», та викласти п. 13 абзац 9 в наступній редакції: «організовує проведення аудиту охорони праці, лабораторних досліджень умов праці, оцінку технічного стану виробничого обладнання та устаткування та за їх підсумками вживає заходів до усунення небезпечних і шкідливих для здоров'я виробничих факторів».

Досліджуючи питання удосконалення механізму правового регулювання безпеки та гігієни праці не можна не приділити увагу правовідносинам між державою в особі її органів і правопорушником, до якого застосовуються юридичні санкції з негативними для нього наслідками, які Ю.С.Шемшученко

пропонує розглядати як юридичну відповідальність [8, с. 105]. На думку вченого, відповідальність – це юридичний обов'язок відповідних суб'єктів здійснювати позитивні, корисні для суспільства функції [9, с. 437]. Н.С. Малеїн ототожнює юридичну відповідальність з покаранням за правопорушення [10, с. 19], тобто на основі державного або прирівняного до нього громадського примусу. Він вважає, що існує зв'язок між відповідальністю та правопорушенням: де не передбачена юридична відповідальність, де вона не може бути застосована у суворій відповідності із законністю, там немає правопорушення [11, с. 18]. Погоджуємось із тим, що юридична відповідальність характеризується можливістю застосування покарання.

Ст. 44 Закону України «Про охорону праці» передбачена дисциплінарна, адміністративна, матеріальна та кримінальна відповідальність на винних осіб. Особливістю відповідальності в сфері охорони праці є той факт, що до неї можуть притягатись як працівник, так і роботодавець. Ст. 13 Закону «Про охорону праці» передбачена персональна відповідальність керівника організації за порушення вимог законодавства реалізації прав працівників на безпеку та гігієну праці.

Базовою слід визнати ст. 41 Кодексу України про адміністративні правопорушення [12], яка сформульована дуже узагальнено і передбачає адміністративну відповідальність осіб за порушення законодавства про охорону праці. Зазначеною статтею передбачена єдина спеціальна норма адміністративної відповідальності – приховування страхового випадку. Відсутність інших спеціальних складів адміністративного правопорушення у сфері безпеки та гігієни праці встановлює фактично адміністративну відповідальність за будь-яке порушення існуючих норм законодавства як працівниками, так і посадовими особами.

Так, ч.2 ст. 41 Кодексу України про адміністративні правопорушення [12] встановлює, що порушення вимог законодавчих та інших нормативних актів про охорону праці тягне за собою накладення штрафу на працівників від 4 до 10 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян та на посадових осіб підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, та громадян – суб'єктів підприємницької діяльності – від 20 до 40 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Особливістю відповідальності у сфері безпеки та гігієни праці є відповідальність юридичної особи (або фізичної особи), яка використовує найманий труд у вигляді штрафних санкцій (ст. 43) Закону «Про охорону праці» – в розмірі 5 відсотків середньомісячного фонду заробітної плати за попередній рік; (ч.3 та 4 ст. 19) – 25 відсотків від різниці між розрахунковою мінімальною сумою витрат на охорону праці у звітному періоді та фактичною сумою цих витрат за такий період.

Якщо провести порівняльний аналіз вказаних норм, то засвідчимо, що суми штрафів, які покладаються Кодексом про адміністративні правопорушення [12] на конкретно визначених осіб є дуже малими, а суттєві штрафні санкції,

передбачені Законом, які і повинні стимулювати роботодавця спрямувати кошти на безпеку та гігієну праці, роботодавець персонально не несе, тому припис ст. 13 щодо персональної відповідальності роботодавця носить майже декларативний характер.

Підсумовуючи вищенаведене, слід підкреслити, що механізм забезпечення правового регулювання безпосередньо залежить від внутрішньої структури механізму, основу якого становлять норми права. Вказане співпадає із позицією Б.С. Нікіфорова, який визначає суть правового регулювання в тому, що правило поведінки є невід'ємною частиною норми: «правове регулювання в тому і виражається, що норма встановлює правило поведінки і ставить це правило під державну охорону» [13, с. 61], саме правова норма за своєю сутністю є правилом, моделлю поведінки [14, с. 275; 15, с. 275]. Отже, для удосконалення механізму забезпечення правового регулювання слід приділити увагу саме законодавчим приписам: специфічним завданням норми права, зокрема – змісту поведінки визначених суб'єктів; примусовим заходам, що застосовуються державою у випадку невиконання сторонами правовідносин юридичних обов'язків.

Література:

1. Грибанов В.П. Осуществление и защита гражданских прав. - М.: «Статут», 2001 – 411 с.
2. Недбайло П.Е. Юридическая процессуальная форма / под общ. ред. П.Е. Недбайло, В.М. Горшенева. – М.: Юридическая литература, 1976. – 280 с.
3. Кудрявцев В. Правовая наука и современный общественный прогресс / В. Кудрявцев // Известия. – 1975. – 7 июля.
4. Лесенко Г.В. Организация безопасности труда на производстве [2-е изд.] / Г.В. Лесенко. – К.: Техника, 1989. – 232 с.
5. Амоша О.І. Регіональне управління охороною праці / Амоша О.І., Новікова О.Ф., Крот В.І. – Донецьк: ІЕП НАН України, 2000. – 244 с.
6. Порядок проведення розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві: Постанова КМУ № 1232 від 30.11.2011 // Офіційний вісник України, 2011, N 94 (12.12.2011), ст. 3426
7. Порядок проведення атестації робочих місць за умовами праці: Постанова КМУ № 442 від 01.08.1992 // Урядовий кур'єр, 1992, 08, 21.08.92 N 34
8. Великий енциклопедичний юридичний словник / [за ред. Ю.С. Шемшученка]. – К. : Юридична думка, 2007. – 992 с.
9. Юридична енциклопедія: [у 6 т.]. / — К. : Вид-во «Українська енциклопедія імені М.П. Бажана», 1999. — Т. 2. — 741 с.
10. Малейн Н.С. Юридическая ответственность и справедливость. – М.: «Манускрипт», 1992. – 154с.
11. Малейн Н.С. Правонарушение: Понятие, причины, ответственность. – М.: Юрид. лит., 1985. – 192 с.
12. Кодекс Украины об административных правонарушениях // Ведомости Верховного Совета Украины. – 1994. - № 51. - Ст.1122.

13. Никифоров Б.С. Об объекте преступления по советскому уголовному праву // Сов. государство и право. – 1956. – № 6. – С. 61.

14. Скакун О.Ф. Теорія держави і права Підручник. / О.Ф. Скакун /-Харків: Консум, 2001. – 656 с.

15. Корельский В.М. Теория государства и права: Учебник /Под ред. В.М. Корельского и В.Д. Перевалова. – М.: Изд-во НОРМА, 2002. – 616 с.

Черная К. П. Совершенствование механизма обеспечения правового регулирования безопасности и гигиены труда

Статья посвящена исследованию направлений совершенствования механизма обеспечения правового регулирования безопасности и гигиены труда. В процессе исследования определены недостатки правового регулирования организации безопасности труда на производстве; определены пути совершенствования механизма обеспечения правового регулирования безопасности и гигиены труда.

Ключевые слова: механизм обеспечения, правовое регулирование, безопасность и гигиена, труд.

Cherna K. P. Improving of the mechanism to ensure the legal regulation of occupational safety and health

The article studies the mechanism of improving of the mechanism to ensure the legal regulation of occupational safety and health. The study identified the shortcomings of the legal regulation of safety in the workplace, analyzed the ways to improve the mechanism to ensure the legal regulation of occupational safety and health.

Keywords: mechanism of security, legal regulation, safety and health, work.